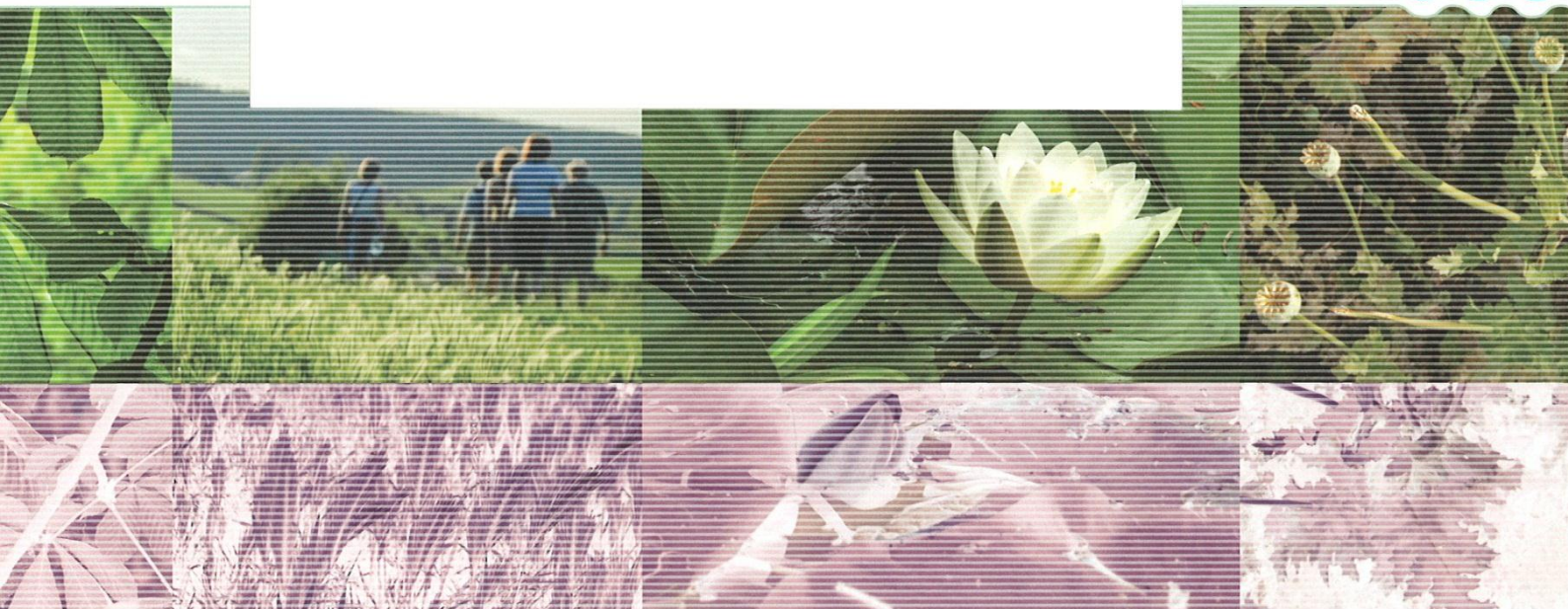
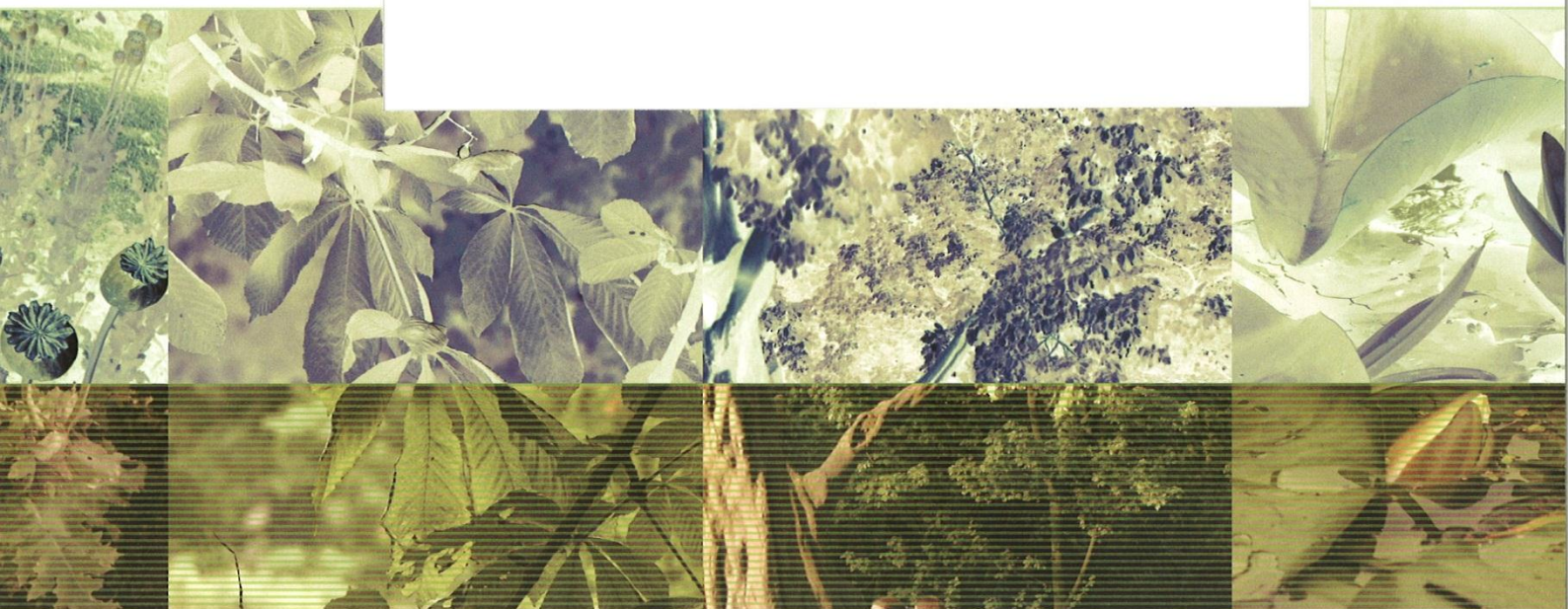

**Mogelijkheden voor private en
maatschappelijke financiering
voor natuur**

**Mogelijkheden voor private en
maatschappelijke financiering
voor natuur**

1. Inleiding

Tijdens de behandeling van de begroting van het Ministerie van Economische Zaken in februari 2013 heeft de Tweede Kamer aan staatssecretaris Dijkema van Economische Zaken een onderzoek gevraagd naar “de mogelijkheden van voorfinanciering van natuur via pps-constructies met particulieren en verzekeraars” (Kamerstuk 33 400 XIII, nummer 130, van de leden Jacobi en Litjens, bijlage 1).

De staatssecretaris heeft de motie aangegrepen om dit onderzoek niet alleen te richten op mogelijkheden van voorfinanciering van natuur, maar in ruimere zin op de potentie van meer private financiering voor natuur. Een brede onderzoeksvraag past geheel in het beleid van het kabinet om natuurinvesteringen minder afhankelijk te laten zijn van overheidsbijdragen, om natuur meer te benutten voor de welvaart in dit land en bij de ambitie om meer burgers, bedrijven en organisaties actief bij natuur betrekken. De staatssecretaris wil investeren in nieuwe ‘natuurcombinaties’: maatschappelijke, publieke of (publiek-)private investeringen die niet alleen natuurwinst opleveren, maar ook economisch of anderszins maatschappelijk renderen. Natuurcombinaties, maar ook private investeringen kunnen nieuwe financieringsbronnen voor natuur opleveren.

De praktijk laat zien dat er al veel gebeurt op het vlak van private en maatschappelijke financiering en publiek-private samenwerking. Een deel van het bestaande overheidsinstrumentarium draagt al bij aan het realiseren van natuurcombinaties¹; het revolverend fonds bij het Nationaal Groenfonds met laagrentende leningen, Green deals met recreatieondernemingen die willen investeren in natuur, of 'Building with Nature' projecten zoals de Zandmotor bij Kijkduin.

Uit eerdere gesprekken met ondernemers, terreinbeherende organisaties, overheden en financiers (ondermeer aan de Groene Tafel Private Investeerders tijdens de Natuurtop op 12 juni 2013) valt te concluderen dat er potentie is om méér privaat en maatschappelijk kapitaal voor natuur aan te trekken. Kansen kunnen worden benut als overheden meer beleidsruimte bieden voor (gebiedsgericht) ondernemerschap en zouden toewerken naar consistent en coherent beleid dat regeldruk vermindert. Private investeringen in aanleg en inrichting zijn dan reëler dan investeringen in het beheer. Banken, verzekeraars en pensioenfondsen zouden wellicht tegen een laag rendement bereid zijn geld voor natuur uit te lenen (voorfinanciering) vanwege de lange termijn zekerheid. Ook zouden vermogende particulieren vaker bereid zijn privaat geld in natuur te investeren via een stichting of een vermogensfonds.

Staatssecretaris Dijkema heeft het Nationaal Groenfonds verzocht dit onderzoek ter hand te nemen. Dergelijke verkenningen passen in de taakopdracht van het Groenfonds. Het onderzoek zou moeten voortbouwen op eerder opgedane inzichten en concrete kansen en mogelijkheden moeten aanreiken om de potentie aan te boren, met zicht op realistische termijnen en bedragen. Juist om realistische termijnen te kunnen inschatten besteden we bij de uitvoering van de opdracht aandacht aan het feitelijk in gang zetten en begeleiden van nieuwe investeringen in natuur. Het investeren in natuur blijkt veel tijd te vergen, van idee-ontwikkeling via aanvraag van vergunningen tot realisatie. De tijd die dit gehele traject kost, gaat verder dan de uitvoering van dit onderzoek tot dusver. Dit onderzoeksrapport moet daarom worden gezien als weergave van de inzichten tot op heden.

¹ Leren van beleidsinstrumenten voor ondernemen met natuur, Alterra/WUR, 2014

Het onderzoek heeft een drietal sporen in beeld gebracht:

- a) financiering met privaat kapitaal zoals geef- en spaargeld en 'natuurmecenaat'
- b) (voor)financiering door pensioenfondsen en verzekeraars (motie Jacobi/Litjens)
- c) financiering van natuur door middel van functiecombinaties

Jean-Paul Schaaij
Directeur Nationaal Groenfonds

Hoevelaken, 20 augustus 2014

Over Nationaal Groenfonds

Nationaal Groenfonds is de onafhankelijk en maatschappelijk betrokken financier voor natuur en landschap. Nationaal Groenfonds is in 1994 opgericht door het ministerie van LNV (nu EZ) en de provincies. Op basis van ruim 20 jaar ervaring zetten wij onze financiële expertise in voor duurzame oplossingen binnen het landelijk gebied. Hierbij combineren professionaliteit met een eigentijdse en doelgerichte aanpak.

Als eerste het *beheer van fondsen, regelingen en andere geldstromen*. Denk hierbij aan een provinciaal energiefonds of een subsidieregeling om natuur te realiseren en/of te beheren. Als tweede *financieren wij directe investeringen in natuur en landschap*. Dit doen wij voor overheden, terreinbeherende organisaties als particuliere grondeigenaren. Daarnaast *financieren wij projecten die (in)direct een positief rendement voor natuur opleveren*. Onze focus ligt hierbij op de combinaties van natuur met recreatie, duurzame energie, delfstofwinning en zorg. Deze aandachtsgebieden komen ook terug in dit onderzoek.

Als derde *zetten wij onze kennis in met (financieel-economisch) advisering* ter ondersteuning van overheidsbeleid en van initiatiefnemers en ten behoeve van het wegnemen van financiële drempels en het creëren van sluitende business cases en *ontwikkelen wij nieuwe producten* om realisatie en behoud van natuur te kunnen verbeteren en om hiervoor ook private geldstromen te kunnen inzetten.

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Samenvatting	4
3.	Onderzoeksopzet en uitvoering	7
4.	Geef- en spaargeld, mecenaat en vrijwillige natuurcompensatie.....	9
4.1	Geef- en spaargeld voor natuur	9
4.2	Natuurmecenaat.....	12
4.3	Vrijwillige natuurcompensatie met habitatbanking.....	13
5.	Financiering door pensioenfondsen en verzekeraars	15
6.	Functiecombinaties met natuur	17
6.1	Ontwikkelingen.....	17
6.1.1	Gebiedsontwikkeling	17
6.1.2	Woningbouw en vastgoedontwikkeling.....	18
6.1.3	Zorg.....	19
6.1.4	Toerisme en Recreatie.....	20
6.1.5	Zand- en grindwinning.....	20
6.1.6	Duurzame energie	21
6.2	Conclusie en vervolgstappen.....	22
6.2.1	Welke belemmeringen zijn er?.....	22
6.2.2	Wat is er nodig?.....	24
7.	Bijlagen	27
	Motie Jacobi-Litjens (TK 2012-2013, 33 400 XIII, nummer 130)	28
	Kansrijke thema's / natuurcombinaties	29
8.	Geraadpleegde literatuur	30
9.	Colofon	32

2. Samenvatting

Dit onderzoek naar mogelijkheden voor private en maatschappelijke financiering voor natuur komt voort uit de motie van de Kamerleden Jacobi en Litjens zoals ingediend bij de behandeling van de begroting van het ministerie van Economische Zaken in februari 2013. Staatssecretaris Dijksma heeft het Nationaal Groenfonds gevraagd dit onderzoek ter hand te nemen.

Het onderzoek heeft zich gericht op drie sporen:

- a) financiering met privaat kapitaal zoals geef- en spaargeld, 'natuurmecenaat' en vrijwillige natuurcompensatie
- b) (voor)financiering door pensioenfondsen en verzekeraars
- c) financiering van natuur door middel van functiecombinaties

In deze samenvatting zijn de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen weergegeven.

A. Financiering met privaat kapitaal

Het Groenfonds is in het kader van een 'Groene tafel' bezig met een verkenning hoe natuurmecenaat in Nederland (verder) ontwikkeld zou kunnen worden. Daarnaast is onderzocht welke financiële instrumenten bij kunnen dragen aan het beschikbaar komen van geef- en spaargeld voor natuur en landschap. In 2012 is de Voorstudie Habitatbanking in opdracht van het Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE) afgerond². Het rapport beschrijft hoe vrijwillige natuurcompensatie en habitatbanking (een systeem van verhandelbare biodiversiteitscredits) er in Nederland uit zou kunnen zien. Op basis van deze studie hebben het Platform BEE, het Nationaal Groenfonds en het Ministerie van Economische Zaken geconstateerd dat het goed zou zijn als habitatbanking daadwerkelijk in Nederland van de grond komt. Platform BEE en het Groenfonds streven ernaar in 2014 samen met het bedrijfsleven tot een Green Deal Habitatbanking te komen.

De belangrijkste aanbevelingen per spoor zijn:

Geef- en spaargeld en (financiële) instrumenten voor natuur

- De Nationale Postcodeloterij is een grote steun voor de groene goede doelen. Zorg dat dit zo blijft.
- De (fiscale) Regeling Groenprojecten is een stimulans en zou op tenminste het huidige niveau in stand moeten blijven.
- Financiële instrumenten kunnen hulp bieden voor het structureren van geefgeld en het aanboren van nieuwe doelgroepen van geldgevers.
- Onderzoek of de Geefwet zou kunnen worden benut voor natuur.

Natuurmecenaat

- Zet als rijksoverheid een heldere lijn uit voor giften/geefgeld en doe dat langjarig, ook voor ANBI en NSW.
- Kom samen met de Vereniging van Fondsen in Nederland (FIN) en de goede doelen fondsen tot een (digitaal) loket voor natuurmecenaat, kennis delen is belangrijk.
- Formuleer als rijk en provincies ambitieuze gebiedsgebonden natuurprojecten en nodig private partijen uit om daarin financieel te participeren.

Vrijwillige natuurcompensatie

- Ontwikkel een zogeheten habitatbank in Nederland en faciliteer daarmee vrijwillige natuurcompensatie door bedrijven.

² Vooronderzoek Habitatbanking, Steven de Bie en Hans Warmenhoven, (2012), <http://www.gemeynt.nl/nl/downloads>

B. (Voor)financiering door pensioenfondsen en verzekeraars

De motie Jacobi/Litjens vraagt naar “de mogelijkheden van voorfinanciering van natuur via pps-constructies met particulieren en verzekeraars”. In dit onderzoek is niet alleen gekeken naar verzekeraars, maar ook naar de rol die pensioenfondsen kunnen spelen.

Op basis van de in het afgelopen jaar gevoerde gesprekken kan geconcludeerd worden dat het voorfinancieren van investeringen in natuur – zoals de motie Jacobi/Litjens beoogd – nu nog niet opportuun is. De voortgang in de uitvoering van het natuurbeleid stagneert. In de afgelopen twee jaar zijn veel projecten stilgevallen en weinig nieuwe projecten opgestart. Dit in afwachting van de uitkomst van de decentralisatie van het natuurbeleid en de wijzigende (subsidie)regelingen.

Financiering van directe investeringen in natuur en landschap door pensioenfondsen en verzekeraars is echter wel interessant. Dat leidt tot de volgende aanbevelingen:

- Pensioenfondsen en verzekeraars hebben een willig oor voor investeringen met maatschappelijk rendement, maar zoeken traditioneel naar een maximale inzet ten behoeve van hun leden/deelnemers/klanten. Om investeren in natuur interessant te maken voor pensioenfondsen en verzekeraars zouden projecten door rijk en provincies gebundeld kunnen worden tot een portfolio. Als het gaat om zekerheden zouden overheden garant kunnen staan.
- Verken vanuit het ministerie van Economische Zaken of de Nationale Investeringsinstelling (NNI) zijn werkterrein zou kunnen verbreden naar investeringen in natuur.

C. Financiering van natuur door middel van functiecombinaties

Functiecombinaties met natuur kunnen voor een inkomstenbron zorgen waaruit een deel van de natuurinvestering bekostigd kan worden of waaruit een bijdrage voor het natuurbeheer verkregen wordt. Dit onderzoek heeft getracht die natuurcombinaties en verdienmodellen in beeld te brengen die vanuit de ervaring van het Groenfonds kansrijk zijn en op overzienbare termijn tot resultaat kunnen leiden. Vanuit dit vertrekpunt zijn reeds lopende en nieuwe projecten met de volgende functiecombinaties met natuur in dit onderzoek betrokken:

- gebiedsontwikkeling
- woningbouw en vastgoedontwikkeling
- zorg
- zand- en grindwinning
- toerisme en recreatie
- duurzame energie

Uit de inventarisatie van projecten met functiecombinaties en/of verdienvermogen voor natuur, uit gesprekken die in het kader van dit onderzoek zijn gevoerd met mensen die met functiecombinaties met natuur bezig zijn en uit de analyse van literatuur en onderzoeken blijkt dat er talloze voorbeelden zijn, maar dat de reproduceerbaarheid van de initiatieven laag is. Er wordt veel over gesproken, maar er is (nog) geen structurele aanpak voor het stimuleren van investeringen in functiecombinaties.

De vraag welke functiecombinaties mogelijk zijn en wat dit potentieel op kan leveren is lastig te beantwoorden. Er zijn talloze functiecombinaties en verdienmogelijkheden denkbaar, maar kwantificeren wat deze op kunnen leveren blijft een slag in de lucht. Duidelijk is dat van functiecombinaties en verdien-vermogen op korte termijn geen wonderen verwacht mogen worden, zeker niet zolang de vraag nog onbeantwoord is hoe je van ad-hoc toepassingen naar een meer structurele inbedding kunt komen.

Er vindt nu nog veel ad hoc plaats en het lerend vermogen is klein. “Iedereen is het wiel aan het uitvinden” is dan ook een veelgehoorde verzuchting, maar wellicht ook een onvermijdelijke. Op de langere termijn en met een meer structurele aanpak bieden functiecombinaties naar de overtuiging van het Groenfonds wel perspectief. De transitie van het ondernemen en ontwikkelen langs één dimensie (alleen natuur of alleen een economische activiteit) naar meer integrale aanpak vergt tijd en begeleiding.

Het ontbreken van kennis van ‘groene’ (gebieds-)ontwikkeling en uitvoeringskracht om functiecombinaties tot stand te laten komen vormen beide een bottleneck. Op dit moment kan nog geen sluitend antwoord geven worden op de vraag hoe dit te verhelpen. Hiervoor is verder onderzoek en (gezien de lange doorlooptijd van projecten) meer tijd noodzakelijk. Dat leidt tot de conclusie dat dit onderzoek een vervolg nodig heeft waarin gezocht wordt naar oplossingen voor de ‘ontbrekende’ proces- en regierol en het formuleren van een uitvoeringsstrategie. Nationaal Groenfonds zal aan het vervolg in ieder geval zijn bijdrage leveren.

Een tweede belangrijke bevinding is – en deze is niet nieuw – dat de baten van natuur en landschap meestal niet terechtkomen bij degene die de kosten voor natuurontwikkeling en -behoud maakt. Het geëigende voorbeeld daarbij is de pannenkoekenboerderij naast het natuurgebied. Daar worden de euro’s verdiend, maar er wordt niet bijgedragen aan de kosten van het beheer van natuur en landschap.

Om daar verandering in te brengen zijn in hoofdpijn 3 aanbevelingen te geven:

- Benut als overheid de bestaande mogelijkheden om de kosten van ruimtelijke ontwikkeling waarbij natuur in het geding is meer bij de baatgenieters ervan in rekening te brengen. Een instrument daarvoor is bijvoorbeeld de mogelijkheid voor kostenverhaal binnen de GREX (met een verruiming voor natuur en landschap) of een afdracht vanuit de toeristenbelasting.
- Verken de mogelijkheid om concessies of ‘natuurrechten’ in te voeren, zoals beschreven in het rapport 'Onbeperkt houdbaar, naar een robuust natuurbeleid' van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. De staatssecretaris van Economische zaken geeft in haar reactie op dit RLI-voorstel aan dat dit vooralsnog het eenvoudigst te realiseren lijkt langs privaatrechtelijke weg, door het uitgeven van concessies en dat nader moet worden gezien of publiekrechtelijke toepassing een aantrekkelijker alternatief biedt. Ons inziens is het publiekrechtelijk regelen van concessies onontbeerlijk. Als terreinbeheerder heb je immers geen invloed op de afspraken die gemaakt worden over vestigingslocaties net buiten jouw terrein. Dat leidt tevens tot de derde aanbeveling:
- Faciliteer als provincies en gemeenten de terreinbeheerders om concessies te geven voor economische activiteiten binnen hun natuurgebieden en zo van ondernemers die rond die gebieden met hun bedrijf actief zijn een vergoeding te krijgen.

3. Onderzoeksopzet en uitvoering

Afbakening onderzoek

De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft dit onderzoek op verzoek van de Tweede Kamer vooral laten uitvoeren op operationeel niveau: waar liggen praktische kansen, wat stelt het voor in financiële termen en wie is waarvoor aan zet? Het is ondoenlijk en onwenselijk om alle mogelijke natuurcombinaties hier onder de loep te nemen. Daarom is er voor gekozen aan te sluiten bij de grote economische en ruimtelijke ontwikkelingen in de komende jaren, met de daarbij behorende omvangrijke financiële stromen.

Staatssecretaris Dijkema heeft het Nationaal Groenfonds gevraagd vooral de kansrijke nieuwe mogelijkheden van private en maatschappelijke financiering voor natuur in beeld te brengen. Daarbij staan de volgende vragen centraal:

- Welke operationele kansen en mogelijkheden ziet het Nationaal Groenfonds om meer privaat en maatschappelijk kapitaal voor natuur aan te boren?
- Aan welke economische potentie moeten we denken?
- Wat zijn haalbare termijnen om kansen te kunnen benutten?
- Wat betekent het stimuleren van natuurcombinaties voor de rol en inzet van de diverse overheden?

Teneinde met dit onderzoek ook de gestelde vraag uit de motie Jacobi/Litjens te kunnen beantwoorden zijn in dit onderzoek een drietal sporen in beeld gebracht:

- A. financiering met privaat kapitaal zoals geef- en spaargeld en 'natuur mecenaat'
- B. (voor)financiering door pensioenfondsen en verzekeraars
- C. financiering van natuur door middel van functiecombinaties

Groene Tafel private investeerders

Dit onderzoek naar de mogelijkheden voor private en maatschappelijke financiering voor natuur is gestart tijdens de Natuurtop 2013. Tijdens de Natuurtop die staatssecretaris Dijkema op zaterdag 22 juni 2013 organiseerde, zijn 16 zogenaamde Groene Tafels georganiseerd. Doel van een Groene Tafel is om elkaar te inspireren voor de benodigde vernieuwingen en nieuwe wegen te vinden om samen verantwoordelijkheid te nemen voor natuur en landschap. Aan de door Nationaal Groenfonds georganiseerde Groene Tafel 'Private investeerders in groen' spraken ondernemers en een filantropische investeerder met overheden over de mogelijkheden om meer private investeringen voor natuur aan te trekken.

Uit het gesprek bleek dat de kansen er zijn. Ze kunnen worden benut als overheden meer beleidsruimte geven voor (gebiedsgericht) ondernemerschap en werken aan consistent en coherent beleid dat regeldruk vermindert. Ook zijn er vermogende particulieren die bereid zijn privaat geld in natuur te investeren, rechtstreeks of via een stichting of een vermogensfonds. Wat hen vaak tegen blijkt te houden is de bureaucratische rompslomp in Nederland en gebrek aan informatie en kennis of geven voor natuur. Tijdens de Groene Tafel zijn door de deelnemers afspraken gemaakt over vervolgcities die tevens input hebben geleverd voor dit onderzoek.

Opzet onderzoek

Het Groenfonds heeft een onderzoeksopzet opgesteld die moet leiden tot het beantwoorden van de vragen die in de opdracht van het ministerie van Economische Zaken zijn geformuleerd.

In de eerste fase lag de focus op het bepalen van reikwijdte van dit onderzoek en het vaststellen van thema's of natuurcombinaties die met concrete (gerealiseerde) projecten en pilots beschreven

kunnen worden. Daarbij stond voor ogen om aan de hand deze voorbeelden van functiecombinaties te verkennen of deze op te schalen zijn naar een provinciaal of landelijk niveau.

In de literatuur worden zeker 100 nieuwe manieren om extra inkomsten te verwerven beschreven. Zoals recent in het essay 'Verdienmogelijkheden groen in economisch perspectief'³ omschreven kan 80-90% van de verdienmodellen slechts 10-20% van de potentieel extra inkomsten genereren. Slechts enkele verdienmodellen hebben de capaciteit een meer substantiële hoeveelheid extra inkomen te genereren (of leiden tot minder uitgaven). Dit onderzoek tracht die natuurcombinaties en verdienmodellen in beeld te brengen die vanuit de ervaring van het Groenfonds kansrijk zijn en op overzienbare termijn tot resultaat kunnen leiden. In bijlage 2 is een overzicht van de verschillende thema's / natuur-combinaties opgenomen.

Daarnaast is in dit onderzoek gekeken naar de mogelijkheden om 'geef-' of spaargeld voor natuur in te zetten en naar (financiële en fiscale) instrumenten om dit te bevorderen.

Het zou naar onze mening 'te kort door de bocht' zijn om in dit onderzoek enkel voorbeelden in beeld te brengen van succesrijke natuurcombinaties en van nieuwe mogelijkheden en het van daar uit extrapoleren naar de mogelijke economische potentie die de verschillende thema's/natuur-combinaties bieden. Ten eerste is de (macro-) economische onderbouwing op dit moment te mager en geeft geen betrouwbaar antwoord op de vraag wat de economische potentie van functiecombinaties met natuur is. Ten tweede geeft deze benadering geen antwoord op de vraag *hoe* functiecombinaties met natuur een antwoord kunnen zijn op de zoektocht naar meer maatschappelijk en privaat kapitaal voor natuur.

De vraag die hier achter ligt is hoe je van ad-hoc toepassingen naar een meer structurele inbedding kunt komen. Het vinden van een antwoord op die vraag is essentieel omdat:

- Met het Natuurpact de uitvoering van het natuurbeleid bij de provincies ligt en deze voor de invulling van een aanzienlijk deel hiervan het initiatief bij de maatschappelijke partners leggen.
- Provincies zoeken naar wijze van invulling van hun nieuwe regierol: hoe kan de provincie meer sturing krijgen en zorgen dat er voldoende initiatieven tijdig en kwalitatief hoogwaardig worden ontplooid?
- De behoefte aan kennis van ontwikkelen en procesregie toeneemt, terwijl met bijvoorbeeld het afbouwen van de Dienst Landelijk Gebied het kennisaanbod juist afneemt.
- Binnen de huidige setting er onvoldoende uitvoeringskracht is om gebiedsontwikkeling met daarin functiecombinaties met natuur vorm te geven.

Dit alles is aanleiding geweest voor een accentverschuiving in de onderzoekopzet, waarbij de nadruk van dit onderzoek is komen te liggen op het beantwoorden van de vraag uit de motie Jacobi/Litjens en de vraag *hoe* meer investeringen in functiecombinaties met natuur kunnen worden losgetrokken. Het kwantificeren van de bijdrage van functiecombinaties en verdienmodellen aan de bekostiging van het natuurbeleid is met de huidige beschikbare gegevens niet mogelijk.

³ Verdienmodellen groen in economisch perspectief, Team Slimme Financiering in opdracht van Innovatienetwerk, Utrecht, juli 2013

4. Geef- en spaargeld, mecenaat en vrijwillige natuurcompensatie

Het Groenfonds heeft samen met het Ministerie van Economische zaken verkend hoe natuurmecenaat in Nederland (verder) ontwikkeld zou kunnen worden. Daarnaast is onderzocht welke financiële instrumenten bij kunnen dragen aan het beschikbaar komen van geef- en spaargeld voor natuur en landschap. In 2013 is de Voorstudie Habitatbanking in opdracht van het Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE) afgerond⁴. Het rapport beschrijft hoe vrijwillige natuurcompensatie en habitatbanking, een systeem van verhandelbare biodiversiteitscredits, er in Nederland uit zou kunnen zien. Op basis van deze studie hebben het Platform BEE, het Nationaal Groenfonds en het Ministerie van Economische Zaken geconstateerd dat het goed zou zijn als habitatbanking daadwerkelijk in Nederland van de grond komt.

4.1 Geef- en spaargeld voor natuur

Al eeuwen hebben mensen in Nederland zonder publieke middelen natuur en landschap gecreëerd en duurzaam beheerd. Zo hebben private initiatieven en bijdragen bijvoorbeeld de Vereniging Natuurmonumenten en provinciale landschapsorganisaties in staat gesteld om succesvol natuurterreinen te verwerven en duurzaam te behouden voor de volgende generaties. Geld doneren of als particulier direct inzetten voor natuur hoort daar bij. Natuur- en landschapsorganisaties zijn traditioneel redelijk succesvol met het via contributie, donaties en gerichte acties ophalen van geefgeld. Financiële arrangementen waarbij spaar- of beleggingsgeld wordt benut zijn minder in zwang.

Geefgeld

De totale waarde van door huishoudens in 2011 gegeven geld en goederen wordt geschat op € 1.829 miljoen. In 2011 was het percentage van de giften per huishouden aan goede doelen dat besteed wordt aan natuur, milieu en dierenbescherming 10%, zo'n € 380 miljoen⁵. De groene goede doelen vormen daarmee de kleinste sector ten opzichte van andere goede doelen. Voor een belangrijk deel (circa € 265) miljoen zijn dit donaties aan natuur-, milieu- en landschaps-organisaties door bedrijven en particulieren. Via de Nationale Postcodeloterij belandt circa € 95 miljoen bij deze organisaties. De Postcodeloterij is daarmee van groot belang voor de groene sector. De overige € 20 miljoen zijn bijdragen van andere goede doelen fondsen.

In juli 2014 heeft de ministerraad ingestemd met het plan van staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie om het kansspelbeleid te hervormen. Een voorstel hiertoe is naar de Tweede Kamer gestuurd. Aanbieders van loterijen wordt de ruimte gegeven om meer te innoveren. Uit achterliggend onderzoek blijkt dat ook de maatschappelijke goede doelen, die jaarlijks ruim € 580 miljoen ontvangen vanuit de loterijensector, hiervan zullen profiteren.

Veel natuur- en landschapsorganisaties zijn gerangschikt als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Het geven aan een ANBI wordt door de overheid gestimuleerd via de fiscale aftrek-mogelijkheden voor eenmalige en periodieke schenkingen. Met de per 1 januari 2012 van kracht geworden Geefwet kunnen gevers extra belastingaftrek krijgen als ze geven aan een goed doel met een culturele doelstelling. Culturele ANBI instellingen hebben bovendien meer ruimte gekregen om bedrijfsmatige activiteiten te ontplooien. Een dergelijke faciliteit zou ook voor het geven aan groene doelen en voor groene ANBI's geïntroduceerd kunnen worden.

4 Vooronderzoek Habitatbanking, Steven de Bie en Hans Warmenhoven, (2012), <http://www.gemeynt.nl/nl/downloads>

5 Geven in Nederland 2013, Th.N.M. Schuyt e.a, VU (2013) ISBN: 9789035246799

Aanbeveling:

Onderzoek de mogelijkheid om de ‘Geefwet’ zoals die sinds 1 januari 2012 van toepassing is op giften ten behoeve van culturele doelen, uit te breiden met natuurdoelen. Het stimuleert geven voor natuurdoelen doordat gevers extra belastingaftrek krijgen als ze geven aan een ‘groen’ goed doel (ANBI). Om deze organisaties meer ruimte te geven om eigen inkomsten te genereren zijn met de invoering van de Geefwet de mogelijkheden verruimd voor commerciële activiteiten zonder dat dit gevolgen heeft voor de ANBI status. Voor natuurorganisaties zou dit betekenen dat zij hun ‘verdienvermogen’ beter kunnen benutten.

Groen sparen en beleggen

Het benutten van spaar- of beleggingsgeld voor projecten die een positief effect op natuur en milieu hebben wordt door de overheid gestimuleerd via de (fiscale) Regeling Groenprojecten. De overheid stimuleert deze projecten onder meer door de financiering van groenprojecten aantrekkelijk te maken. Doordat de overheid een belastingvoordeel geeft aan ‘groene’ beleggers en spaarders, kunnen banken een lening tegen een lager rentetarief verstrekken voor diverse categorieën projecten, waaronder natuur. Projecten die een zogenaamde ‘groenverklaring’ hebben, kunnen tegen een lager rentepercentage geld lenen. Groen beleggen gaf dus lager rendement voor beleggers, wat gecompenseerd wordt door belastingvoordelen – nu oplopend tot 1,9% - voor groen beleggen.

Het vorige kabinet-Rutte was van plan de regeling geheel af te bouwen. In 2010 werd besloten het voordeel dat de Belastingdienst gaf van 2,5 procent als een belegger investeert in groene of maatschappelijke beleggingen in 3 jaar af te bouwen tot nihil. In 2012 is deze afbouw gestopt. Desondanks kwam er de afgelopen jaren steeds minder geld voor beschikbaar. Hadden groenfondsen en -banken in 2009 gezamenlijk nog € 7,4 miljard beschikbaar, eind 2012 was dit teruggelopen tot 5 miljard. De belangstelling voor Groenfondsen neemt inmiddels weer toe, melden zowel de ASN Bank als Triodos. Dat komt omdat de afbouw van het fiscale voordeel is gestopt en de overheid maximaal toch nog 1,9 procent belastingvoordeel garandeert. Groene spaarregelingen worden door de banken – mede gezien de lage rentestanden – in 2014 niet meer aangeboden.

Aanbeveling:

Houd de (fiscale) Regeling Groenprojecten op ten minste het huidige niveau in stand.

Concepten om privaat geld aan te trekken

Het Nationaal Groenfonds heeft in het kader van dit onderzoek een aantal financiële arrangementen uitgewerkt die natuur- en landschapsorganisaties kunnen helpen om spaar- of beleggingsgeld te benutten, of om slimmer om te gaan met de bestaande fiscale mogelijkheden. Dat zijn achtereenvolgens:

- Natuurinvesteringsfonds
- Effecten uitgevende instelling (N.V.)
- Schenken plus

Deze arrangementen richten zich met name op (vermogende) mensen met liefde voor de natuur, zoals de achterban van landschaps- en natuurbeschermingsorganisaties. De arrangementen zorgen dat mensen die al schenken aan deze organisaties nog meer middelen beschikbaar stellen om

projecten te realiseren. Ze kunnen worden gepositioneerd als alternatief voor sparen (iets goeds doen met je geld én ongeveer hetzelfde rendement krijgen als bij sparen).

Natuurinvesteringsfonds

Een natuurinvesteringsfonds heeft tot doel het aantrekken van privaat kapitaal voor investeringen in natuurprojecten. Een natuurinvesteringsfonds is een beleggingsfonds dat certificaten uitgeeft met een looptijd van minimaal 10 jaar. Deze zijn niet of zeer beperkt verhandelbaar. Onder de paraplu van een landelijk natuurinvesteringsfonds kunnen meerdere certificaten worden uitgegeven, bijvoorbeeld per regio of per grootschalig project. Een lokale identiteit is cruciaal om betrokkenheid te creëren bij de doelgroep. De bijeengebrachte middelen worden uitgeleend aan terreinbeherende organisaties voor aankoop en beheer van natuurgebieden en/of landgoederen.

De certificaten worden gekocht door particulieren. Houders van certificaten ontvangen een financieel rendement dat inclusief het fiscaal voordeel vergelijkbaar is met een spaarrente. Naast een financieel rendement kan er tevens een “rendement in natura” zijn, (denk aan streekproducten, hardhout, exclusieve openstelling etc.) Dit rendement in natura zorgt voor extra betrokkenheid.

Effecten uitgevende instelling (N.V.)

Het opzetten van een effecten uitgevende instelling is alleen op nationale schaal of voor omvangrijke, zeer aansprekende projecten te realiseren. Een terreinbeherende organisatie kan een Naamloze Vennootschap oprichten, welke aandelen uitgeeft. Aandelen zijn in principe niet overdraagbaar (geen markt).

Particulieren kunnen deze aandelen kopen en worden daarmee voor een stukje aandeelhouder. Met het geld dat wordt opgehaald koopt de N.V. bijvoorbeeld een landgoed of (te ontwikkelen) natuurterrein aan. Dit kan worden beheerd door de N.V. of door een separate Natuurschoonwet (NSW) B.V.. De N.V. keert jaarlijks dividend uit aan aandeelhouders.

Het Groenfonds is in gesprek met Vogelbescherming Nederland over het opzetten van een Weidevogelfonds. Dit fonds beoogt het aankopen en verpachten van landbouwgrond om via voorwaarden rond het beheer de stand van de weidevogels te verbeteren. Een aantal van de boeren waarmee Vogelbescherming samenwerkt, wordt momenteel beperkt in de doorgroeimogelijkheden omdat het bijzonder lastig is financiering te vinden voor grondaankoop. Vogelbescherming wil nu concrete stappen nemen om tot een Weidevogelfonds te komen. Er wordt voor gekozen om dit in de vorm van een N.V. Weidevogelgrond te organiseren.

“Schenken plus”

Zoals eerder omschreven is het ontvangen van schenkingen en giften een belangrijk inkomstenbron voor natuur- en landschapsorganisaties. Met een variant hierop, die hier als ‘schenken plus’ omschreven wordt, zouden deze organisaties toekomstige schenkingen naar voren kunnen halen en zo – in lijn met de gedachte achter de motie Jacobi/Litjens – natuurontwikkeling kunnen voorfinancieren. Bij schenken plus verstrekken deelnemers een (onderhandse) lening aan een terreinbeherende organisatie. Deze lening wordt door de terreinbeherende organisatie in bijvoorbeeld 10 jaar ‘afgelost’. Het bedrag van de aflossing wordt echter jaarlijks door de deelnemer aan de terreinbeherende organisatie geschonken. De terreinbeherende organisatie hoeft dus niet daadwerkelijk af te lossen. De periodieke schenking wordt vastgelegd in een notariële akte of in een schriftelijke overeenkomst. Hierdoor krijgt de deelnemer fiscaal voordeel (de jaarlijkse schenking is volledig aftrekbaar indien de terreinbeherende organisatie de ANBI-status heeft). Na 10 jaar is de lening afgelost. Het rendement op de lening is hierbij in principe alleen rendement in natura (denk aan streekproducten, hardhout, exclusieve openstelling etc.).

Aanbeveling:

Verken als natuur- en landschapsorganisaties samen met het Groenfonds – bijvoorbeeld via een Groene Tafel - de mogelijkheid om pilotprojecten te starten om de haalbaarheid van bovengenoemde concepten te toetsen.

4.2 Natuurmecenaat

Een mecenas (particuliere gever) bevordert kunst, cultuur, natuur of humanitaire doelen door geld of andere middelen te geven, zonder hier directe materiële tegenprestaties voor te verwachten. Als we spreken over natuurmecenaat gaat het om meer dan de incidentele euro in de collectebus of het lidmaatschap van een natuurorganisatie.

Natuurmecenaat is onder te verdelen in:

- Donaties vanuit het privé vermogen, rechtstreeks aan een natuurorganisatie.
- Het onderbrengen van privaat vermogen in een fonds-op-naam, beheerd door bijvoorbeeld het Prins Bernhard Cultuurfonds of een landschaps- of natuurorganisatie.
- Het onderbrengen van privaat vermogen in een donerende (ANBI) stichting als vermogensfonds, zonder eigen (grond)bezit.
- Het onderbrengen van (substantieel) privaat vermogen in een terreinbezittende stichting, dus feitelijk een privaat gefinancierde terreinbeherende organisatie (TBO).

In de 21e eeuw start het mecenaat in Europa een nieuwe bloeiperiode, na decennia van overheidszorg voor cultuur. Steeds meer liefhebbers van beeldende kunst, theater, muziek, literatuur et cetera beseffen dat hun steun noodzakelijk is nu overheden de financiering van cultuur verminderen. Naar analogie hiervan zou ook het natuurmecenaat zich (verder) kunnen ontwikkelen. Een voorwaarde hiervoor is dat natuurmecenassen het gevoel hebben dat zij een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan natuur in Nederland en vooral dat zij weer welkom zijn om dat te doen, wat om de juiste randvoorwaarden vanuit de overheid vraagt.

Op 23 februari 2014 heeft het Groenfonds een 'Groene Tafel' natuurmecenaat georganiseerd, waaraan onder andere vertegenwoordigers van fondsen, private investeerders, de financiële sector en het Ministerie van Economische zaken deelnamen. Maatschappelijke relevantie wordt gezien als de belangrijkste *trigger* om te willen geven voor natuur, meer nog dan de natuurwaarde of 'biodiversiteit op perceelniveau'. Vooral de *babyboomers* willen iets maatschappelijks doen met hun geld. Dat kunnen we nog 20-30 jaar benutten.

De deelnemers aan de Groene Tafel constateren dat de vlucht van kapitaal naar natuurinvesteringen in het buitenland groot is. Er zijn sprekende voorbeelden van grote vermogens die in Afrika en Azië geïnvesteerd worden, vaak honderden miljoenen per vermogend individu. Reden hiervoor is dat én de noodzaak én de effectiviteit van investeren in natuur daar ook groter is. Willen we vermogende particulieren verleiden om ook natuurinvesteringen in Nederland te doen, dan zijn ambitie, visie en innovatie belangrijk. Voorwaarden hiervoor zijn dat overheden en grote natuurorganisaties beter gaan samenwerken en grote gebiedsgebonden projecten gezamenlijk aanpakken. Als voorbeeld wordt het aaneenschakelen van Oostvaardersplassen, Marker Wadden en Veluwe genoemd. Daar ligt een uitdaging die kan wedijveren met de projecten in bijvoorbeeld Afrika en Azië. Komt die uitdaging er niet, dan zal veel geld over de grenzen (blijven) verdwijnen. Van de overheid wordt gevraagd om duidelijk te zijn over de natuurplannen, een consistent beleid te voeren en vooral om uit te nodigen om te participeren.

Tegelijkertijd wordt gesignaleerd dat de relevante massa met kleinere vermogens voor Nederland in aantal veel groter en kansrijker is. “Je stopt je geld immers dicht bij huis en duurzaam in een tastbare groene passie: natuur in Nederland!” Private vermogens kunnen ‘groen’ in Nederland als aantrekkelijk instrument inzetten bij hun *estate planning*, over generaties heen. Het faciliteren daarvan is belangrijk, evenals het toegankelijk maken van informatie hierover. Voor particulieren die rechtstreeks in natuur willen investeren zijn er tal van mogelijkheden, zeker nu op basis van de gelijkberechtiging er een *level playing field* is ontstaan. In de praktijk blijkt er echter nog veel onduidelijk en is er behoefte aan een herkenbaar ‘loket’ met informatie over private investeringen, mogelijkheden voor giften en fondsvorming. Daar ligt een rol voor de goede doelen organisaties.

Aanbeveling:

- *Zet als rijksoverheid een heldere lijn uit voor giften/geefgeld en doe dat langjarig, ook voor de huidige instrumenten ANBI en Natuurschoonwet (NSW). Voor mecenaat en investeringen is een langetermijnperspectief noodzakelijk.*
 - *Kom samen met de Vereniging van Fondsen in Nederland (FIN) en de goede doelen fondsen tot een (digitaal) loket voor natuurmecenaat, kennisdelen is belangrijk.*
 - *Formuleer als rijk en provincies ambitieuze gebiedsgebonden natuurprojecten en nodig private partijen uit om daarin financieel te participeren.*
 - *Werk als natuurorganisaties en goede doelen fondsen met goede voorbeeldprojecten en zorg voor een zwaan-kleef-aan effect.*
-

4.3 Vrijwillige natuurcompensatie met habitatbanking

Bedrijven zijn in toenemende mate in het kader van hun MVO-beleid onder condities bereid om hun impact op natuur en biodiversiteit te compenseren. Het gaat hier dus niet om wettelijke verplichte compensatie, zoals van toepassing bij negatieve inwerking op Natura2000-gebieden of EHS-gebieden. Een systeem van habitatbanking kan bedrijven en natuur- en landschapsorganisaties hierin faciliteren.

In hoofdlijnen draait het bij habitatbanking om het op voorhand creëren van biodiversiteit die in de vorm van credits wordt verkocht aan partijen die hun negatieve invloed op biodiversiteit willen compenseren. Met andere woorden: een partij die grond bezit, kan investeren in de kwaliteitsverbetering van natuur en landschap, wat dan resulteert in een toename van de (waarde van de) biodiversiteit van het terrein bovenop wat al aanwezig is. Voor deze toename van biodiversiteitswaarde kan de investeerder (indien aan een aantal regels is voldaan) biodiversiteitscredits krijgen. Deze credits kan men via een bank, de habitatbank, verkopen aan een partij die de eigen, negatieve invloed op de biodiversiteit wil of moet compenseren.

Een systeem van habitatbanking kan in principe overall toegepast worden waar partijen de negatieve invloed op biodiversiteit willen compenseren. Habitatbanking is een instrument in de gereedschapskist. Voor bedrijven vormt dit het sluitstuk van hun duurzaamheidsbeleid omdat habitatbanking hen in staat stelt de voetafdruk te neutraliseren op een breed geaccepteerde, kwalitatief goede wijze. Voor terreinbeherende instanties is habitatbanking een van de financiële instrumenten om verbetering van bestaande natuur- en landschapswaarden te bereiken.

Op 10 maart 2014 vond een Groene Tafel plaats over dit onderwerp, waarbij naast deelnemers uit het bedrijfsleven en natuur- en landschapsorganisaties ook staatssecretaris Dijksema deelnam. Tijdens

dit overleg bleek dat er interesse is bij bedrijven om dit systeem nader uit te werken. Randvoorwaarden daarbij zijn: eenvoud, transparantie en betrouwbaarheid. Het systeem zou niet in de richting van een verplichting moeten gaan, het moet helpen vraag en aanbod bij elkaar te brengen. De staatssecretaris heeft aangegeven dat de overheid in deze niet het voortouw zal nemen. Het initiatief moet vanuit de markt komen. Wel wil de overheid een bijdrage leveren aan het borgen van de geloofwaardigheid van het systeem en aan de benodigde kwantificering. Enkele bedrijven hebben deze handschoen inmiddels opgepakt en werken samen met Platform BEE en het Groenfonds aan voorstellen voor een habitatbank. Over de te verwachten omvang van een markt voor biodiversiteitscredits in Nederland valt nog niet veel te zeggen. De bereidheid van bedrijven om te betalen voor het compenseren van hun eigen impact op de biodiversiteit zal waarschijnlijk in belangrijke mate bepaald worden door de meerwaarde die compensatie kan opleveren als het gaat om brede maatschappelijk acceptatie. Ter indicatie; de markt voor biodiversiteit credits in de Verenigde Staten bedraagt nu al enkele miljarden op jaarbasis en groeit nog steeds.

Aanbeveling:

De introductie van habitatbanking in Nederland, zowel organisatorisch als operationeel, vraagt een zorgvuldige voorbereiding en gefaseerde besluitvorming. Nationaal Groenfonds en Platform BEE stellen voor hiervoor een Green Deal te sluiten waarin betrokken bedrijven participeren.

5. Financiering door pensioenfondsen en verzekeraars

De motie Jacobi/Litjens vraagt naar “de mogelijkheden van voorfinanciering van natuur via pps-constructies met particulieren en verzekeraars”. In dit onderzoek is niet alleen gekeken naar verzekeraars, maar ook naar de rol die pensioenfondsen kunnen spelen.

Op basis van de in het afgelopen jaar gevoerde gesprekken kan geconcludeerd worden dat het voorfinancieren van investeringen in natuur – zoals de motie Jacobi/Litjens beoogd – nu nog niet opportuun is. De voortgang in de uitvoering van het natuurbeleid stagneert. In de afgelopen twee jaar zijn veel projecten stilgevallen en weinig nieuwe projecten opgestart. Dit in afwachting van de uitkomst van de decentralisatie van het natuurbeleid en de wijzigende (subsidie)regelingen. Toch kan financiering door pensioenfondsen en verzekeraars kansen bieden voor natuur.

Beleggingsbeleid pensioenfondsen en verzekeraars

Vrijwel alle Nederlandse pensioenfondsen en verzekeraars hebben een toegesneden beleid voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Zij onderschrijven de Principles for Responsible Investment (PRI), een initiatief van de Verenigde Naties. De samenleving vraagt daar ook om. Volgens onderzoek van Motivaction⁶ in opdracht van Natuur & Milieu wil 70% van de Nederlanders dat pensioenfondsen hun geld maatschappelijk verantwoord beleggen. Meer dan de helft (57%) wil geen beleggingen die ten koste gaan van klimaat, milieu en natuur. Dat wil echter nog niet zeggen dat er ook direct in natuur geïnvesteerd of belegd wordt. Het MVO- en beleggingsbeleid van pensioenfondsen en verzekeraars richt zich meer op het streven naar betere sociale, ethische en milieuprestaties (de zogenaamde ESG factoren), dan op het leveren van een directe bijdrage aan natuurontwikkeling of –behoud. In zekere zin is er sprake van een defensieve strategie (‘voorkomen dat’) in plaats van een offensieve strategie (‘bewerkstelligen dat’).

De primaire doelstelling van pensioenfondsen en verzekeraars is het realiseren van een goed en betaalbaar collectief pensioen voor de huidige en komende generaties danwel een goede verzekering tegen een lage premie. Het doel van de beleggingsstrategie is dan ook om op de lange termijn een rendement van 7-10 % te halen. Rendementen die met investeringen in natuurontwikkeling of –behoud niet of nauwelijks te realiseren zijn. Wat overigens niet wil zeggen dat in de totale investeringmix van pensioenfondsen en verzekeraars niet enkele beleggingen kunnen zitten die minder renderen, maar juist bijdragen aan de MVO doelstellingen. Voor pensioenfondsen en verzekeraars bieden investering of beleggingen in natuurdoelen een prima kans om hun MVO doelen vorm te geven.

Investeringsvoorwaarden

Uit gesprekken met pensioenfondsen en verzekeraars is in de afgelopen periode gebleken dat de bereidheid om natuurinvesteringen onder ‘zachte’ condities te financieren in de huidige situatie zeer gering is.

Partijen geven aan dat:

- Er een solide rendement gemaakt moet worden om zo de premie laag te houden.
- Er alleen interesse is bij grote volumes/bedragen (minimaal € 100 miljoen) en een lange tijdshorizon.
- Er alleen interesse is als er goede zekerheden zijn (grondposities en/of overheidsgaranties).

⁶ Factsheet Motivaction onderzoek deelnemers pensioenfondsen en klimaat- en milieuvriendelijk beleggen, 2012

Het kunnen creëren van deze voorwaarden, met name een groot investeringsvolume en voldoende zekerheid over terugbetaling, vraagt om een rol van overheden. Er zijn vrijwel geen natuur- (ontwikkelings-)projecten die qua investeringsvolume interessant zijn. Om investeren in natuur interessant te maken voor de grotere pensioenfondsen en verzekeraars zouden projecten door overheden gebundeld kunnen worden tot een portfolio.

De financieringsmogelijkheden voor natuur worden beperkt door het ontbreken van een effectieve koppeling tussen kosten en baten van natuur. Dat komt doordat die meestal niet in één hand zijn, maar in handen van een zeer groot aantal betrokkenen waartussen weinig verbanden bestaan. Projecten zullen dus ook om die reden gebundeld moeten worden.

Als het gaat om zekerheden zouden overheden garant kunnen staan. Dit is ten behoeve van het versnellen van de uitvoering van het natuurbeleid in het verleden ook gebeurd. Een voorbeeld hiervan zijn de zogeheten EHS- en PNB-leningen⁷ die via het Nationaal Groenfonds tot stand zijn gekomen en waarbij geld van onder andere pensioenfondsen onder overheidsgarantie is aangetrokken. Uiteraard geldt daarbij dat de natuur- en landschapsprojecten wel over een sluitende business case met een langetermijn rendement moeten beschikken.

Aanbeveling:

Verken of rijk en/of provincies net als in het verleden garanties af kunnen/willen geven voor door het Groenfonds bij pensioenfondsen en verzekeraars aan te trekken middelen voor investeringen in natuur.

Nederlandse Investeringsinstelling

De oprichting van de Nationale Investeringsinstelling (NII) werd op Prinsjesdag 2013 aangekondigd door het huidige kabinet. Dertien pensioenfondsen, pensioenuitvoerders en verzekeraars gaan gezamenlijk de NII oprichten die investeringsprojecten voor onder meer MKB, duurzame energie en infrastructuur- en milieuprojecten meer geschikt zal maken als belegging. De NII beoogt dat het voor pensioenfondsen en verzekeraars makkelijker en aantrekkelijker wordt om in Nederlandse projecten te investeren. Zo kan de NII belemmeringen wegnemen bij projecten die wel rendabel zijn, maar niet echt geschikt als belegging omdat ze te klein zijn of risico's en rendement onvoldoende duidelijk zijn. Zoals hierboven geschetst kenmerken die ook van toepassing zijn op investeringen in natuur.

Aanbeveling:

Verken als Nederlandse Investeringsinstelling (NII) of investeringen in natuur tot het werkterrein gerekend kunnen worden.

⁷ De zogenoemde EHS-leningen zijn verstrekte financieringen voor investeringen in de Ecologische Hoofdstructuur. De zogenoemde PNB-leningen worden benut voor de financiering van grondaankopen voor de Particuliere Natuurbeschermings organisaties (Natuurmonumenten, De12Landschappen) in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur.

6. Functiecombinaties met natuur

Functiecombinaties met natuur kunnen voor een inkomstenbron zorgen waaruit een deel van de natuurinvestering bekostigd kan worden of waaruit een bijdrage voor het natuurbeheer verkregen wordt. Dit onderzoek tracht die natuurcombinaties en verdienmodellen in beeld te brengen die vanuit de ervaring van het Groenfonds kansrijk zijn en op overzienbare termijn tot resultaat kunnen leiden. De focus ligt daarbij op:

- Gebiedsontwikkelingen waarin natuur geïntegreerd wordt
- Ondernemersgerichte activiteiten die rechtstreeks een financiële bijdrage kunnen leveren aan natuurontwikkeling of beheer

6.1 Ontwikkelingen

Groene Tafel en vervolg

De start van dit onderzoek naar de mogelijkheden voor private en maatschappelijke financiering voor natuur liep parallel aan de Natuurtop 2013. Aan de door Nationaal Groenfonds georganiseerde Groene Tafel 'Private investeerders in groen' spraken ondernemers en een filantropische investeerder met overheden over de mogelijkheden om meer private investeringen voor natuur aan te trekken. Vanuit dat vertrekpunt zijn reeds lopende en nieuwe projecten met de volgende functiecombinaties met natuur in dit onderzoek betrokken:

- gebiedsontwikkeling
- woningbouw en vastgoedontwikkeling
- zorg
- zand- en grindwinning
- toerisme en recreatie
- duurzame energie

Daarnaast betreft het Groenfonds uiteraard de ervaringen uit de dagelijkse financieringspraktijk van het fonds bij dit onderzoek.

Met dit rapport is de zoektocht naar functiecombinaties en verdienmodellen met potentieel voor natuur en landschap niet ten einde. Zeker niet als het gaat om de zoektocht naar een werkwijze waarin wat nu ad hoc plaatsvindt meer gemeengoed wordt. Het Nationaal Groenfonds komt in de praktijk tal van projecten en ondernemers tegen. De uitdaging die wij graag aangaan, is om via deze 'stapstenen' uiteindelijk in beeld te brengen welke werkwijzen succesvol zijn, hoe geldstromen lopen en wat projecten uiteindelijk voor natuur en landschap opleveren.

6.1.1 Gebiedsontwikkeling

Gebiedsontwikkeling waarin natuur, wonen en recreatie samengaan

Nabij Bergen op Zoom loopt in de Brabantse Wal een gebiedsontwikkelingsproject; Landschapspark "Bergsche Heide". De hiervoor opgerichte Holding Bergsche Heide B.V. kijkt samen met directeur Strategicon, de heer Guus Broos, en andere relevante partijen naar de natuurinclusieve bestemmingen. Er wordt momenteel druk gerekend aan de financiering van de eerste fase (de natuurontwikkeling van circa 200 hectare binnen het Nationaal Natuurnetwerk, inclusief golfbaan en landgoederen). Naast de publieke partijen die mee investeren is een informele investor gevonden en bij het Groenfonds een financiering aangevraagd. De realisatie van het project beslaat de periode 2014 - 2020. De geïntegreerde manier waarop Guus Broos projecten begeleidt en waarbij gezocht wordt naar een breed draagvlak bij alle betrokken partijen lijkt een succesvolle aanpak. Samen met het ministerie van Economische Zaken wordt gekeken of er een Green Deal tot stand kan komen.

Kleinschalig wonen in de natuur

DorpsLandgoed

2OPEN bestaat uit het duo Sant en Solange Ruyter. Zij ontwikkelden het concept dorpsLandgoed. Een dorpsLandgoed is een kleinschalige buurtgemeenschap in een nieuw te ontwikkelen landschap. Het is een eigentijdse manier van wonen in en met de natuur. De bewoners kiezen bewust voor nabuurschap en werken samen actief aan het beheer van de nieuwe en bestaande natuur op en rondom het landgoed. Bovendien maken zij zich mede verantwoordelijk voor het financieel beheer ervan. Het concept van Dorpslandgoed is uitontwikkeld en er wordt momenteel gezocht naar locaties, waarbij er in drie gemeenten (Almelo, Apeldoorn en Almere) kansrijke gebieden zijn.

Nuttig Landschap

Matthieu en Helmy Smakman zijn de initiatiefnemers van Nuttig Landschap. De coöperatie Nuttig Landschap is opgericht om zelfvoorzienend wonen met behoud van comfort binnen het bereik van zo veel mogelijk mensen te brengen. Het grote verschil met een doorsnee woonomgeving zit hem in het feit dat de Nuttig Landschap buurtschappen zichzelf kunnen voorzien van voedsel, energie, water, onderhoud en voor een deel zelfs in "zorg". De woning- en landschapsontwerpen zijn per buurtschap verschillend, waarbij steeds aangesloten wordt op lokale propties, waarden en historie. Ook hier is het zoeken naar ontwikkellocaties (in vijf gemeenten concreet) en naar financiering.

6.1.2 Woningbouw en vastgoedontwikkeling

(Tijdelijk(e)) natuur en wonen

Vastgoed- en woningontwikkelaars met grote grondposities moeten als gevolg van de economische situatie en het stagneren van de woningmarkt grondposities vrijgeven en/of afwaarderen en zijn daardoor meer dan voorheen in voor creatieve oplossingen voor gebiedsontwikkeling. Tijdelijke natuur of het aanleggen van natuur met langs de randen (op termijn) woonfuncties behoren daarbij. De kunst is om hen te 'verleiden' dit ook in projecten vorm te geven en daarbij samen te werken met natuurorganisaties.

Naar aanleiding van de Groene Tafel private investeerders in natuur is samen met ontwikkelaars gesproken met de terreinbeherende organisaties (TBO's), met name de Provinciale Landschappen in het noorden van het land, over de inzet van grondposities. Er is vooral gekeken naar die plekken waar deze grondposities grenzen aan grond die bij TBO's in bezit is, waar natuuropgaven liggen of waar bijvoorbeeld de waterkwaliteit verbeterd moet worden. Het concept van Wilderniswonen en het creëren van tijdelijke natuur zijn verkend. Tot nu toe zijn er nog geen concrete resultaten.

Met een andere ontwikkelaar is samengewerkt aan een concreet plan waarin natuur- en landschapsontwikkeling plaatsvindt in combinatie met kleinschalige woningontwikkeling en zorgvoorzieningen. Er is daarbij een coalitie gevormd met gebiedspartijen en natuurorganisaties. De betreffende gemeente ziet echter af van uitvoering van het plan. Hierbij is niet de regelgeving de beperkende factor, maar vooral 'koudwatervrees' bij de gemeenteraad. Daaruit blijkt dat overheden moeten wennen aan hun nieuwe rol en nieuwe combinaties met natuur.

Groengarantie

Groengarantie is een nieuw concept dat gebruikt kan worden voor allerlei afspraken over onderhoud, beheer of verbetering van de omgeving. Grondbezitters kunnen Groengarantie verkopen om extra inkomsten te genereren voor onderhoud en beheer, om vrijwilligers te werven of zelfs voor marketingdoelen. Zo kan een terreinbeheerder structureel inkomsten genereren voor de landschapsdiensten die hij aan omwonenden aanbiedt door deze te verkopen via Groengarantie.

Voor de omwonenden is dit interessant; zij krijgen de garantie dat hun omgeving mooi blijft of kunnen bijdragen aan een verbetering van de omgeving. Voor overheden is deze constructie ook interessant; privaat geld wordt ingezet voor het beheer van natuur en landschap (www.groengarantie.nl).

Groengarantie is toegepast bij De Groene Grens, Veenendaal/Ede. De Groene Grens is een ecologische verbindingzone tussen Veenendaal en Ede, die deels gefinancierd wordt uit de opbrengsten van een nieuwe woonwijk op nieuw grondgebied van de gemeente Veenendaal.

6.1.3 Zorg

Er wordt de laatste jaren steeds meer bekend over de relatie tussen groen en gezondheid. Zo blijkt uit onderzoek onder andere dat ziekenhuispatiënten sneller herstellen en dus een kortere verpleegduur hebben als zij uitzicht hebben op groen.

Ziekenhuizen (Cure)

Twee op de drie ziekenhuizen hebben bouwplannen. Er liggen goede kansen voor de aanleg en beheer van nieuw groen direct rond de ziekenhuizen, waarbij natuurbeheerders een uitvoerende rol krijgen. In 2013 heeft het Groenfonds de mogelijkheden verkend om natuur en zorg te koppelen, toegespitst op de ziekenhuisbranche. Er zijn vijf praktijkvoorbeelden waaruit blijkt dat ziekenhuizen ambities hebben om de groene kwaliteit van de directe omgeving te verbeteren en daar ook in willen investeren. Indien deze zouden worden uitgevoerd, leidt dat tot private financiering van de aanleg en beheer van 20 hectare nieuw groen en de (her)inrichting en beheer van 75 hectare bestaande natuur. Bij opschaling op landelijk niveau zou er in theorie minstens 100 hectare extra groen gerealiseerd kunnen worden, inclusief langjarig beheer⁸.

Nationaal Groenfonds heeft met een van de projecten een intentieverklaring voor een groene financiering getekend. Het gaat hierbij om een zorgpark dat bestaat uit zorgfaciliteiten, natuur en wonen in het groen. De bedrijfsmatige activiteiten hebben mede tot doel om natuur in te richten en deze duurzaam te beheren.

Verpleegtehuizen en instellingen (Care)

Nationaal Groenfonds start in september 2014 een verkenning naar de mogelijkheden om natuur en zorg te koppelen, toegespitst op verpleegtehuizen en instellingen. Ook voor deze doelgroepen blijkt uit onderzoek dat groen in de directe omgeving een positief effect op zowel de gezondheid als het welbevinden van de cliënten heeft.

Natuurbegraven

Het begraven in de natuur is in opkomst in Nederland. Voor veel mensen is het aantrekkelijk om na hun overlijden in een natuurgebied te worden begraven of hun as daar te laten verstrooien. Zeker ook als het begraven betekent dat nieuwe natuur daardoor aangelegd en onderhouden kan worden. Natuurbegraafplaatsen zijn in de kern rendabel als deze als zakelijke activiteit worden ontwikkeld en derhalve kostendekkend moeten werken. Bovendien zijn er al een aantal natuurbegraafplaatsen en daarmee is het een beproefd concept. Er is inmiddels een branchevereniging opgericht (Branat) en Natuurmonumenten heeft een overeenkomst met Natuurbegraven Nederland (NBN) gesloten voor de ontwikkeling van 10 tot 15 natuurbegraafplaatsen in heel Nederland.

Ook andere terreinbeheerders verkennen de mogelijkheid om natuurbegraafplaatsen te exploiteren. De markt schat de marktpotentie positief in, er is een verdien capaciteit van € 2-4 miljoen begroot.

⁸ Zie het rapport 'Natuur en Zorg; groeninclusieve ziekenhuizen als nieuw verdienmodel voor natuur', Nationaal Groenfonds (2013)

6.1.4 Toerisme en Recreatie

Recreatie, toerisme en horeca hebben het, gegeven de economische situatie, moeilijk in Nederland. Het economisch belang van de sector is echter groot. In Nederland vinden jaarlijks circa negentig miljoen toeristische overnachtingen plaats en circa een derde daarvan (bijna € 700 miljoen) is gerelateerd aan natuurgebieden. De recreatieve en toeristische beleving van natuurgebieden is geweldig groot.

Er is momentum voor de combinatie van recreatie en natuur. Beide sectoren hebben financiële problemen en worden gedwongen te innoveren. Gezien het belang van de aanwezigheid van natuur ligt samenwerking hierbij voor de hand. De recreatiesector is echter sterk versnipperd en initiatieven komen vaak van individuele ondernemers. Alleen de grotere innovatieve recreatiebedrijven zijn in staat om die ook tot een succes te maken. De doorlooptijd van dit soort projecten (van plan tot realisatie) is zeer lang.

De Stichting Innovatie Recreatie en Ruimte (STIRR) is een initiatief van een aantal vooruitstrevende recreatieondernemers en fungeert als aanjager van initiatieven op het snijvlak van recreatie en ruimte. STIRR is een partij die de sector, samen met Recron, kan faciliteren. Hun inzet tot op heden heeft geleid tot zes Green Deals⁹ die laten zien dat groei (in dit geval toeristisch-recreatieve business) heel goed samen kan gaan met groen (meer specifiek natuur en biodiversiteit). STIRR zoekt ook actief aansluiting bij de terreinbeherende natuurorganisaties.

Voor een succesvolle combinatie van natuur en recreatie zijn twee zaken noodzakelijk:

- Natuurbeheer moet echt onderdeel worden van de bedrijfsvoering en de business case en niet een verplichting ernaast. Dat geldt zowel voor initiatieven van terreinbeheerders als van recreatie- en horecabedrijven.
- De verdien capaciteit moet worden vergroot. De combinatie moet extra waarde opleveren die kan worden gedeeld, want zolang de functies alleen maar geld van elkaar willen of kosten op elkaar willen verhalen, werkt het niet.

6.1.5 Zand- en grindwinning

Jaarlijks wordt in Nederland bijna 40 miljoen kubieke meter zand, grind en klei afgegraven. De totale opbrengsten hieruit bedragen ongeveer € 470 miljoen. Het winnen van zand, grind en klei verandert het landschap. Deze projecten gaan in toenemende mate hand in hand met de ontwikkeling van fraaie natuurgebieden. De private grondstoffenwinners zorgen hierbij voor de ontwikkeling en in enkele gevallen ook voor de financiering van het beheer voor de eerste periode. Zij werken hierbij effectief samen met natuurorganisaties. Het Nationaal Groenfonds heeft in de afgelopen periode projecten waar zandwinning en natuur samengaan gefinancierd. Ook deze projecten kenmerken zich door zeer lange doorlooptijden, tot wel 20 jaar. Grondverwerving en ruimtelijke ordeningsprocedures liggen hieraan mede ten grondslag. Ook de exploitatie an sich kost tijd en zorgt langjarig voor werkgelegenheid in een gebied.

⁹ Zie www.recreatieenruimte.nl/green-deals/vijf-green-deals-natuur-en-recreatie

6.1.6 Duurzame energie

Wind

Uit onderzoek blijkt dat natuur, landbouw, landschap en economie goed samengaan en kunnen profiteren van windenergie. In het buitenland zijn windmolens in bos en natuur al enige tijd geaccepteerd. In Nederland is dit idee nieuw en vindt er nog volop discussie over plaats. Voor bos- en natuureigenaren kunnen windturbines echter een extra bron van inkomsten vormen. Zij verdienen aan de (gesubsidieerde) productie en verkoop van duurzame energie, of door de verhuur van de grond aan een energieproducent. Onder andere InnovatieNetwerk en Stichting Klimaatlandschap Nederland hebben de mogelijkheden onderzocht voor de productie van duurzame energie in bos- en natuurgebieden en op basis daarvan een aantal instrumenten ontwikkeld. Ook provincies en gemeenten kijken naar de mogelijkheden om met de opbrengsten uit windenergie maatschappelijke doelen, waaronder natuur, te ondersteunen.

Het verpachten van grond voor de realisatie van een windmolen kan circa € 12.500,- per Megawatt (MW) per jaar opleveren. Met een gemiddelde windmolen van 3 MW dus zo'n € 37.500,-. Daarnaast kan een terreinbeheerder een deel van de opbrengst claimen of zelfs de ontwikkeling zelf ter hand nemen, zodat de volledige opbrengst, circa € 50.000,- per MW per jaar, ten goede kan komen aan natuur¹⁰.

Biomassa

Biomassa wordt benut als grondstof voor een productieketen waarin een opeenvolging van hoogwaardige grondstoffen, (transport-)brandstoffen, energie en warmte geproduceerd wordt. Momenteel is het gebruik van biomassa de belangrijkste bron voor hernieuwbare energie. Voor beheerders van natuur en landschap kan dit aanvullende inkomsten opleveren. Het Groenfonds is bij diverse biomassaprojecten betrokken als financier. In alle gevallen gaat het hierbij om risicovolle, vernieuwende private initiatieven. Doordat bijvoorbeeld gras of het snoei- en uitdunhout nu geen dumpmateriaal meer is, zit de 'winst' voor de terreinbeheerders vooral in de lagere kosten van het afvoeren van biomassa. Dat maakt mogelijk dat er meer aan beheer gedaan wordt. Op termijn zou biomassa zelfs een goede inkomstenbron kunnen zijn.

Zonne-energie

Zonne-energie als inkomstenbron voor natuur- en landschap staat nog in de kinderschoenen. Momenteel wordt vooral het potentieel van panelen op agrarische daken benut. Een aantal natuur- en landschapsorganisaties verkent nu de mogelijkheden van grootschalige opwekking op/bij natuurterreinen, onder andere via drijvende zonnepanelen in een voormalige zandwinplas.

¹⁰ Bron: Stichting Klimaatlandschap

6.2 Conclusie en vervolgstappen

Grofweg zijn we drie typen projecten tegengekomen:

- Projecten van ondernemers of bedrijven die zich richten op een economische functie, met een *spin off* voor natuur.
- Projecten van natuur- en landschapsorganisaties die zoeken naar verdienvermogen.
- Grootschaliger projecten gericht op gebiedsontwikkeling, waarbij het realiseren van functiecombinaties vanaf de start wordt meegenomen.

Uit de inventarisatie van de thans gevolgde projecten met functiecombinaties en/of verdienvermogen voor natuur en uit gesprekken met mensen die met functiecombinaties met natuur bezig zijn, is gebleken dat er talloze voorbeelden zijn. Vele daarvan met succes. Tegelijkertijd blijkt ook dat de reproduceerbaarheid van de initiatieven laag is. Er wordt veel over gesproken, maar er is (nog) geen structurele aanpak voor het stimuleren van investeringen in functiecombinaties.

Is de potentie van natuurcombinaties nu groot genoeg om opzet van een structurele aanpak te legitimeren? Op korte termijn mogen geen wonderen worden verwacht. Er vindt nog veel ad hoc plaats en het lerend vermogen is klein. “Iedereen is het wiel aan het uitvinden” is dan ook een veelgehoorde verzuchting, maar wellicht ook een onvermijdelijke. Op de langere termijn en met een meer structurele aanpak bieden functiecombinaties naar de overtuiging van het Groenfonds wel perspectief. De transitie van het ondernemen en ontwikkelen langs één dimensie (alleen natuur of alleen een economische activiteit) naar meer integrale aanpak vergt tijd en begeleiding.

6.2.1 Welke belemmeringen zijn er?

Functiecombinatie als bedreiging voor natuur

Ondanks de toegenomen belangstelling (en de noodzaak) voor functiecombinaties kennen natuurorganisaties nog vaak een cultuur die is gericht op bescherming van natuur (eendimensionale functie), waardoor functiecombinatie ook als bedreiging wordt gezien. Natuurorganisaties en bedrijven zullen vaker gezamenlijk projecten moeten definiëren om in te investeren. Dit leidt bovendien tot het opbouwen van een relatie op basis van vertrouwen waarin ook de uitwisseling van kennis, netwerken en mankracht een rol spelen.

Functiecombinatie als complicerende factor

We zoeken synergie tussen functies waartussen van nature ook spanningen zitten. Het combineren van doelen, belangen, risico's, levenscycli, tempi en dergelijke in één project maakt dat project vele malen complexer. Bovendien is vanuit de andere functies (dan natuur) gezien, de natuur in functiecombinaties een complicerende en proces-verstorende factor.

Financiering van functiecombinaties

De afgelopen jaren zijn er veel studies uitgevoerd naar de waarde van natuur en landschap. Daarvoor zijn vooral binnen het kader van maatschappelijke kostenbatenanalyses (MKBA's) en TEEB¹¹-studies methoden ontwikkeld om de waarde van natuur en landschap in geld uit te drukken. Het toekennen

¹¹ In 2007 besloot een aantal grote landen (G8 +5) tijdens een bijeenkomst in Potsdam na te gaan wat de economische baten van biodiversiteit zijn en de kosten van verlies daarvan. Dat werden de zogenaamde 'TEEB' studies. TEEB staat voor: 'The Economics of Ecosystems and Biodiversity' (De Economische aspecten van Ecosystemen en Biodiversiteit). De daaruit resulterende TEEB rapportages maken duidelijk dat de economische onzichtbaarheid van de diensten die natuur bijdraagt aan de economie een belangrijke oorzaak is van achteruitgang van ecosystemen en het verlies aan biodiversiteit.

van een economische waarde maakt echter nog niet dat er een directe basis is voor de financiering van natuurontwikkeling en -beheer. Voor het financieren van deze investeringen zullen altijd 'harde' inkomsten en sluitende *business cases* nodig zijn. Een financier verlangt immers dat een lening in de vorm van aflossing en rente weer terugbetaald wordt.

Bij functiecombinaties ligt er zelden een integraal plan voor de financiering. Nog te vaak zijn het de individuele partijen die financiering zoeken voor hun aandeel in een project of gebiedsontwikkeling. Als daarbij de baten en lasten niet bij dezelfde partij liggen maakt dat financiering van de kostenkant vaak moeilijk.

In de praktijk blijkt dat banken het lastig vinden om in projecten met functiecombinaties de 'groene' component van het project te financieren. Het financieren van natuurinvesteringen is voor hen meestal onbekend en zij kunnen daardoor de eventuele risico's die aan deze financiering verbonden zijn moeilijk inschatten. Dat leidt er toe dat banken in veel gevallen de investering in natuur niet willen financieren en als zij dat wel doen verhoogde acceptatiecriteria en risico-opslagen hanteren. Het Nationaal Groenfonds is vaak de eerste financier die een lening geeft aan een initiatiefnemer, en daarmee de 'koudwatervrees' bij andere financiers wegneemt¹². De middelen van het Groenfonds zijn echter beperkt.

Free rider's

De baten van natuur en landschap komen in veel gevallen niet bij degene die de kosten voor natuurontwikkeling en behoud maakt. Het geëigende voorbeeld daarbij is de pannenkoekenboerderij naast het natuurgebied. Daar worden de euro's verdiend, maar wordt niet bijgedragen aan het beheer van natuur en landschap.

Langdurig proces

De doorlooptijd van projecten met groene functiecombinaties is lang, meestal vele jaren. Enkele ondernemers hebben zelfs doorlooptijden van 15-20 jaar genoemd. Wat daarbij vooral een rol speelt is dat de uitvoering van natuurbeleid op zich vaak een langdurig proces is, omdat grondverwerving voor natuur afhangt van de bereidwilligheid van vele spelers. Daarnaast 'klagen' veel initiatiefnemers over de lange procedures op het vlak van ruimtelijke ordening en vergunningen.

Gebrek aan 'groene' ontwikkelkennis en uitvoeringskracht

De kennis over ontwikkelen en procesregie – nodig voor het realiseren van functiecombinaties – ontbreekt. Daarnaast is er sprake van versplintering van inhoudelijke kennis (het wiel wordt telkens opnieuw uitgevonden) en de leercurve van de betrokken organisaties/ondernemers is te beperkt op dit aspect. Veelgehoorde opmerkingen zijn dan ook dat er 'groene ontwikkelaars' nodig zijn die het initiatief nemen, "Want als je het bij de overheid laat (gericht op zorgvuldigheid en regels) of bij TBO's (beheerders, geen ontwikkelaars) komt het niet los" en "Vroeger kwamen ontwikkelaars met integrale plannen waar voldoende grond en geld achter zat, maar zij zijn minder actief. Wie neemt de rol van gebiedsregisseur op zich?"

Deze analyse wordt ook onderbouwd in recente onderzoeken en publicaties (onder andere Toekomstwaarde nu, de kracht van functiecombinaties¹³ en Verdienmogelijkheden groen in economisch perspectief¹⁴).

¹² Froukje Boonstra, Robbert Jan Fontein, Paul van der Wielen, Marien Borgstein, *Leren van beleidsinstrumenten voor ondernemen met natuur*, (2014), Alterra/WUR, Wageningen.

¹³ Agentschap NL, *Toekomstwaarde nu! De kracht van functiecombinaties* (2012), Utrecht

¹⁴ Stijn Liefeland, Rudy van Stratum, *Verdienmogelijkheden groen in economisch perspectief*, (2013), InnovatieNetwerk, Utrecht

6.2.2 Wat is er nodig?

'Groene' ontwikkelkracht nodig

Uit de analyse blijkt dat vooral het ontbreken van kennis van 'groene' (gebieds-)ontwikkeling en uitvoeringskracht om functiecombinaties tot stand te laten komen een *bottleneck* vormen. Daar waar er sprake is van een grote ruimtelijke dynamiek of integrale vraagstukken spelen vaak gebiedsontwikkelingen, waarin meerdere doelen samenkomen. Lang kwamen deze voort uit grootschalige woningbouwopgaven. Gebiedsontwikkeling is vandaag de dag losser komen te staan van vastgoedontwikkeling en wordt meer gedreven door andere opgaven zoals waterveiligheid, infrastructuur of energie. Functiecombinaties met natuur kunnen prima deel uitmaken van of aanleiding zijn voor gebiedsontwikkeling, maar dat vraagt zoals hierboven geschetst om kennis van de proces- en regierol die daarbij hoort en om uitvoeringskracht.

Dit onderzoek kan nog geen sluitend antwoord geven op de vraag hoe dit te verhelpen. Als wij daartoe een onvoldoende gefundeerde poging zouden doen is de valkuil dat we vervallen in: "er moet meer bestuurlijke durf zijn, administratieve lasten terugdringen, aanpassen van de RO-wetgeving is nodig". Met die zaken is iedereen het eens, maar uiteindelijk brengen we daarmee niets op gang. Dat gebeurt alleen als we aan de hand van projecten en pilots nog beter kunnen onderbouwen dat de kennis van gebiedsontwikkeling / functiecombinaties vergroot en verankerd moet worden en dat geld smeerolie is voor het proces. Hiervoor is echter verder onderzoek (en gezien de lange doorlooptijd van projecten; meer tijd) noodzakelijk.

Aanbeveling

Verken oplossingen voor de 'ontbrekende' proces- en regierol en formuleer een uitvoeringsstrategie. Benut daarvoor onder andere de 'Groene Tafel' met mensen die ervaring hebben met functiecombinaties en gebiedsontwikkeling en waarin kennis van ontwikkelen, business cases en procesregie wordt gebundeld en waaraan ook financieringskennis wordt gekoppeld. Toets daarin de ideeën die al leven zoals verkavelen, vereveningsfondsen, inzetten BBL-grond, benutten KRW-opgave waterschappen, revolverend fonds voor financiering functiecombinaties, concessies en natuurrechten, et cetera.

Breng baten en lasten bij elkaar

De baten van natuur en landschap komen meestal niet terecht bij degene die de kosten voor natuurontwikkeling en -behoud maakt. Het geëigende voorbeeld daarbij is de pannenkoekenboerderij naast het natuurgebied. Daar worden de euro's verdiend, maar er wordt niet bijgedragen aan het beheer van natuur en landschap.

Om de baten en lasten van natuur en landschap bij elkaar te brengen zijn in hoofdlijn twee aanbevelingen te geven:

- Benut de bestaande mogelijkheden door de kosten van ruimtelijke ontwikkeling waarbij natuur in het geding is meer bij de baatgenieters ervan in rekening te brengen. Een instrument daarvoor is bijvoorbeeld de mogelijkheden voor kostenverhaal binnen de GREX¹⁵ (met een verruiming voor natuur en landschap) of een afdracht vanuit de toeristenbelasting¹⁶.

¹⁵ De **Grondexploitatiewet**, vaak afgekort als *Grex-wet*, is een onderdeel van de Wet ruimtelijke ordening die op 1 juli 2008 in werking is getreden. De Grondexploitatiewet biedt gemeenten onder meer instrumenten om kosten van de planontwikkeling op grondeigenaren, veelal projectontwikkelaars, te verhalen.

¹⁶ Anno 2013 heffen 318 Nederlandse gemeenten toeristenbelasting. De totale opbrengst bedraagt in 2013 volgens CBS 162 miljoen. De opbrengst hiervan verdwijnt steeds vaker in de algemene middelen.

- Verken de mogelijkheid om concessies of ‘natuurrechten’ in te voeren, zoals beschreven in het rapport 'Onbeperkt houdbaar, naar een robuust natuurbeleid' van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (RLi). In zo'n systeem komt ruimte voor economische activiteit, maar wel door natuur te koppelen aan de verplichting om die natuur duurzaam te beschermen en te beheren. Organisaties als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zien veel in deze gedachte en hebben staatssecretaris Dijkzema van Economische Zaken opgeroepen dit systeem uit te werken en in te voeren. De staatssecretaris van Economische zaken geeft in haar reactie op dit RLi voorstel aan dat dit voornamelijk het eenvoudigst te realiseren lijkt langs privaatrechtelijke weg, door het uitgeven van concessies en dat nader moet worden gezien of publiekrechtelijke toepassing een aantrekkelijker alternatief biedt. Ons inziens is het publiekrechtelijk regelen van concessies onontbeerlijk. Als terreinbeheerder heb je immers geen invloed op de afspraken die gemaakt worden over vestigingslocaties net buiten jouw terrein. Dat leidt tot de aanbeveling:
- Faciliteer als provincies en gemeenten de terreinbeheerders om concessies te geven voor economische activiteiten binnen hun natuurgebieden en zo van ondernemers die rond die gebieden met hun bedrijf actief zijn een vergoeding te krijgen.

Rechten zijn zowel op heel lokale schaal als op nationale schaal mogelijk. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld door het verlenen van vergunningen rechten koppelen aan natuurbeheer. Alleen al op ruimtelijk gebied worden dagelijks honderden¹⁷ vergunningen, vrijstellingen en ontheffingen aangevraagd. Rechten waaraan de overheid via ‘aanvullende eisen’ maatschappelijke plichten zou kunnen koppelen. Ook de inzet van rechten tussen private partijen zoals nu al plaatsvindt, biedt daarvoor bruikbare mogelijkheden.

Aanbeveling

Verken de mogelijkheid om concessies of ‘natuurrechten’ zoals beschreven in het rapport 'Onbeperkt houdbaar, naar een robuust natuurbeleid' in te voeren.

Vergroot Revolverend Fonds Nationaal Groenfonds

Bij het financieren van functiecombinaties en verdienmodellen voor natuur zijn banken terughoudend in het financieren van de (natuur)investering. Nationaal Groenfonds is specifiek opgericht door het ministerie van EZ en de provincies om dit type projecten wel te financieren, maar de omvang van het Revolverend Fonds van het Groenfonds is bescheiden. In het onderzoek ‘Leren van beleidsinstrumenten voor ondernemen met natuur’ (2014, Alterra/WUR)¹⁸ wordt aangegeven dat het ministerie van EZ en de provincies het Revolverend Fonds van het Groenfonds (nog) meer zouden kunnen benutten door:

- Het volume van het Revolverend Fonds te vergroten (nu is het voor 110% uitgezet of toegezegd aan leningen). Een extra volume van € 10 miljoen per jaar is realistisch te noemen.
- Toe te staan dat ook leningen met een hoger risicoprofiel verstrekt kunnen worden en dit mogelijk te maken door een buffervermogen aan het Revolverend Fonds toe te voegen.
- Een deel van het Revolverend Fonds in te zetten voor participaties in groene bedrijven / organisaties en hiervoor aanvullende (geormerkte) middelen aan het Revolverend Fonds toe te voegen.

Aanbeveling

Versterk het Revolverend Fonds van het Nationaal Groenfonds.

¹⁷ Indicatief is het aantal aangevraagde (grote en kleine) omgevings-vergunningen: in Nederland jaarlijks ongeveer 250.000 (Schmidt & Kersten, 2012).

¹⁸ Froukje Boonstra, Robbert Jan Fonteijn, Paul van der Wielen, Marien Borgstein, Leren van beleidsinstrumenten voor ondernemen met natuur, (2014), Alterra/WUR, Wageningen.

7. Bijlagen

1. Motie Jacobi-Litjens (TK 2012-2013, 33 400 XIII, nummer 130)
2. Kansrijke thema's / Natuurcombinaties

Tweede Kamer der Staten-Generaal **2**

Vergaderjaar 2012–2013

33 400 XIII **Vaststelling van de begrotingsstaten van het
Ministerie van Economische Zaken, Landbouw
en Innovatie (XIII) voor het jaar 2013**

Nr. 130 **GEWIJZIGDE MOTIE VAN HET LID JACOBI EN LITJENS TER
VERVANGING VAN DIE GEDRUKT ONDER NR. 83**
Voorgesteld 5 februari 2013

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat provincies terughoudend zijn met aanwijzen van natuur omdat ze bang zijn dat er te weinig geld voor is;

constaterende dat er met de impuls uit het regeerakkoord van 200 miljoen/jaar weer geld is om te investeren in grootschalige natuur;

constaterende dat verschillende maatschappelijke organisaties zoals verzekeringsmaatschappijen het belang onderkennen van natuur voor bijvoorbeeld de gezondheid;

van mening dat het wenselijk is aanleg te versnellen waar mogelijk om snel duidelijkheid te geven aan omwonenden, natuur snel beschikbaar te maken voor bezoekers en beheerkosten te drukken;

verzoekt de regering, de mogelijkheid te onderzoeken dat particulieren en verzekeringen de realisatie van natuur voor kunnen financieren via pps-constructies,

en gaat over tot de orde van de dag.

Jacobi
Litjens

Bijlage 2.

Kansrijke thema's / natuurcombinaties

In dit onderzoek is gekeken naar de verdien capaciteit / inkomsten uit de functiecombinaties van natuur en

- 1) Landbouw
 - i) Agrarisch natuurbeheer (traditioneel)
 - ii) Beheer natuurterreinen van derden door agrariërs
- 2) Woningbouw en vastgoedontwikkeling,
 - i) Rood-voor-groen
 - ii) Tijdelijke natuur
- 3) Natuur en infrastructuur / Natuurcompensatie
 - i) Verplichte compensatie
 - ii) Vrijwillige compensatie
- 4) Gebiedsontwikkeling / natuur inclusieve bestemmingen
 - i) Kleinschalig wonen in de natuur
 - ii) Gebied met meerdere economische dragers en natuurontwikkeling
 - iii) Groengarantie
- 5) Zorg;
 - i) Ziekenhuizen (*cure*)
 - ii) Verpleegtehuizen en instellingen (*care*)
 - iii) Natuurbegraven
- 6) Water
 - i) Waterveiligheid
 - ii) Waterwinning
 - iii) Waterberging
- 7) Toerisme, Recreatie en horeca
 - i) Sanering verouderde complexen en ontwikkelrecht nieuwe initiatieven
 - ii) Groene recreatieterreinen
 - iii) Evenementen; verhuur van terreinen of opstallen
 - iv) Toegang en parkeren
 - v) Informatievoorziening
- 8) Delfstoffen
 - i) Zand/grind winning
- 9) Duurzame energie
 - i) Wind
 - ii) Biomassa
 - iii) Zonne-energie

Voor meer verdienmodellen en functiecombinaties verwijzen wij graag naar het boek *Waardevol Groen* van Innovatienetwerk, geschreven door Hans Kamerbeek.

Het boek waardevol groen is te downloaden van de website van Innovatienetwerk;
<http://innovatienetwerk.org/nl/bibliotheek/rapporten/527/WaardevolGroen.html#>

8. Geraadpleegde literatuur

Ruben Abma, Janneke Brouwer, Elisabeth Ruijgrok, **Economische betekenis van buitenplaatsen en landgoederen in de provincies Utrecht, Gelderland en Overijssel**, (2012), Witteveen + Bos, Deventer

Agentschap NL, **Toekomstwaarde nu!, De kracht van functiecombinaties**, Community of Practice duurzame gebiedsontwikkeling, (2012), Utrecht

Agentschap NL, **Participatiemodellen voor de realisatie van windenergie op land. Een handreiking voor bewoners, lokale ondernemers, gemeenten en investeerders** (2011), Utrecht.

Agentschap NL, **Toekomstwaarde nu! Duurzaamheid verzilveren in gebiedsontwikkeling** (2011), Utrecht.

Monica Altamirano, Jurgen van der Heijden, **Water keren en combineren, functiecombinaties bij waterkeringen**, (2013), Deltares en AT OSborne, Delft.

Tom Bade, **Het groot rechtenboek der Vaderlandsche Natuurbescherming**, (2011), Kenniscentrum Triple E., Arnhem

Tom Bade, Gerben Smit, Saskia Houben, **De natuur verdient beter**, (2011), Kenniscentrum Triple E., Arnhem

Riek Bakker, **Ontwikkel kracht, in bezinning op het omgevingsrecht, essays over de toekomst van het omgevingsrecht** (2010), Ministerie van VROM, Den Haag.

Froukje Boonstra, Robbert Jan Fontein, Paul van der Wielen, Marien Borgstein, **Leren van beleidsinstrumenten voor ondernemen met natuur**, (2014), Alterra/WUR, Wageningen.

Hendrien Bredenoord, Arjen van Hinsberg, Bart de Knecht en Frits Kragt, **QuickScan Hoofdlijnennotitie 'Ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland'**, (2013), Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

Jaap van den Briel en Martijn Boosten, **Financiering van bos en natuur in Nederland**, (2011), InnovatieNetwerk, Utrecht.

Dienst Landelijk Gebied en Gemeenschappelijk OntwikkelingsBedrijf, **Cradle-to-Cradle als inspiratiebron voor duurzame gebiedsontwikkeling** (2009), Utrecht.

Jurgen van der Heijden (Red.), **Combineer wat je hebt, Duurzaamheid door het verbinden van maatschappelijke functies** (2010), Delft.

Jan de Jong, e.a., **Natuur en Zorg; groeninclusieve ziekenhuizen als nieuw verdienmodel voor natuur**, (2013), Nationaal Groenfonds, Hoevelaken

Hans Kamerbeek, **Waardevol groen**, (2012), InnovatieNetwerk, Utrecht

Stijn Liefland, Rudy van Stratum, **Verdienmogelijkheden groen in economisch perspectief**, (2013), InnovatieNetwerk, Utrecht

Gerard Litjens, Keesjan van den Herik, Alphons van Winden, Wim Braakhekke, **Natuurlijke klimaatbuffers, Adaptatie aan klimaatverandering**, (2006), www.klimaatbuffers.nl.

Ministerie van Economische Zaken, **Natuurlijk verder, Rijksnatuurvisie 2014**, (2014), Den Haag.

Ministerie van Economische Zaken, **Vooruit met het Natuurbeleid**, kamerbrief, (2013), Den Haag.

Ministerie van LNV. **Natuur en landschap op waarde geschat**. Wat is de economische waarde van natuur en landschap?, (2006), Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Motivaction, **Factsheet Motivaction onderzoek deelnemers pensioenfondsen en klimaat- en milieuvriendelijk beleggen**, (2012), in opdracht van Natuur en Milieu, Utrecht.

Nationaal Renovatieplatform, **Rapportage werkgroep nieuwe Verdienmodellen**, (2012).

Peter van Rooy, **Uitnodigingsplanologie als sociaal-cultureel perspectief** (2011), Building Business, Amsterdam.
(www.nlbw.net/blog/2011/12/23/uitnodigingsplanologie-als-sociaal-cultureel-perspectief).

Peter van Rooy e.a., **Verdienmogelijkheden, cahier I gebiedsontwikkeling** (2012), Stichting Nederland BovenWater, Gouda.

Raad voor de Leefomgeving, **Onbeperkt houdbaar, naar een robuust natuurbeleid**, (2013), Den Haag.

Julian Starink, Hans Nuiver, Sytze Keuning, **De triple o-aanpak, ecosysteemdiensten in de praktijk van duurzaam bodembeheer & gebiedsontwikkeling** (2011), Consortium Ecosysteemdiensten, Ministerie IenM, Den Haag.

Th.N.M. Schuyt e.a., **Geven in Nederland 2013**, (2013) Vrije Universiteit, Amsterdam.

Martine Smit, Martijn Blom, Geert Warringa, **Economische waardering en verzilvering van ecosysteembaten in Natura 2000-gebieden in Europa**, (2012), CE Delft, Delft.

www.statline.nl, CBS.

9. Colofon

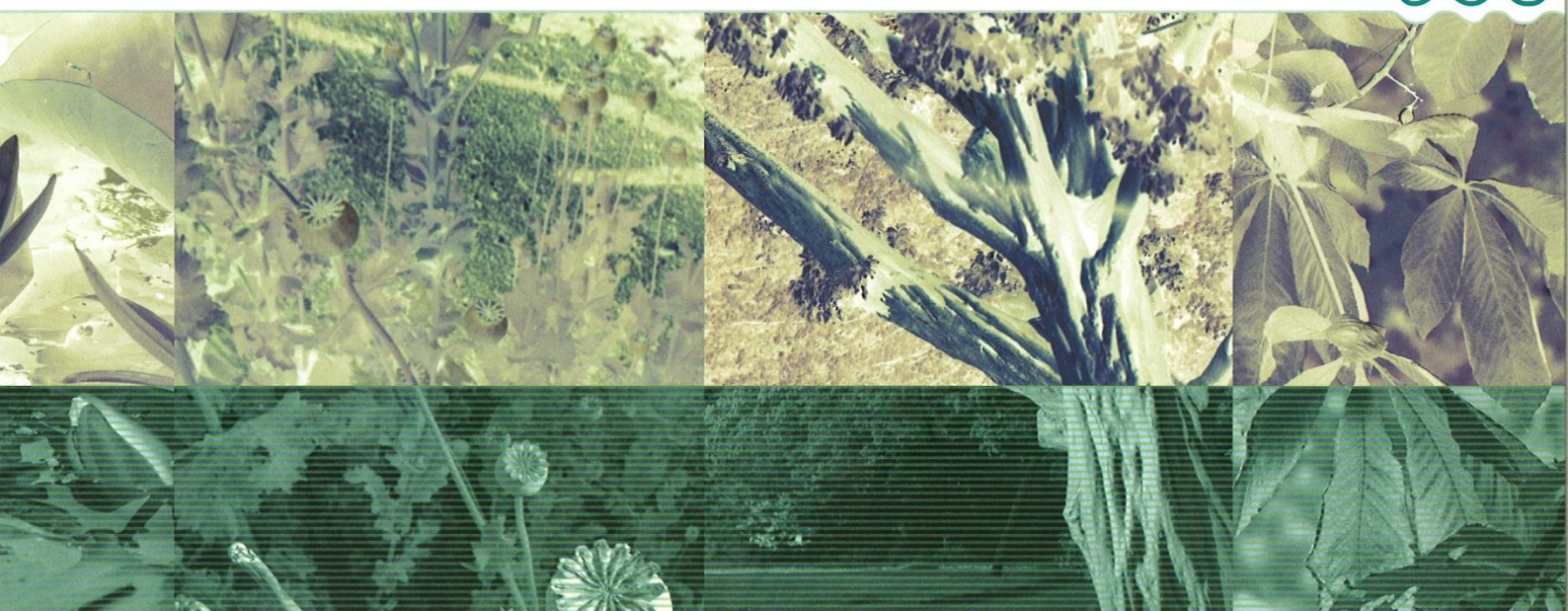
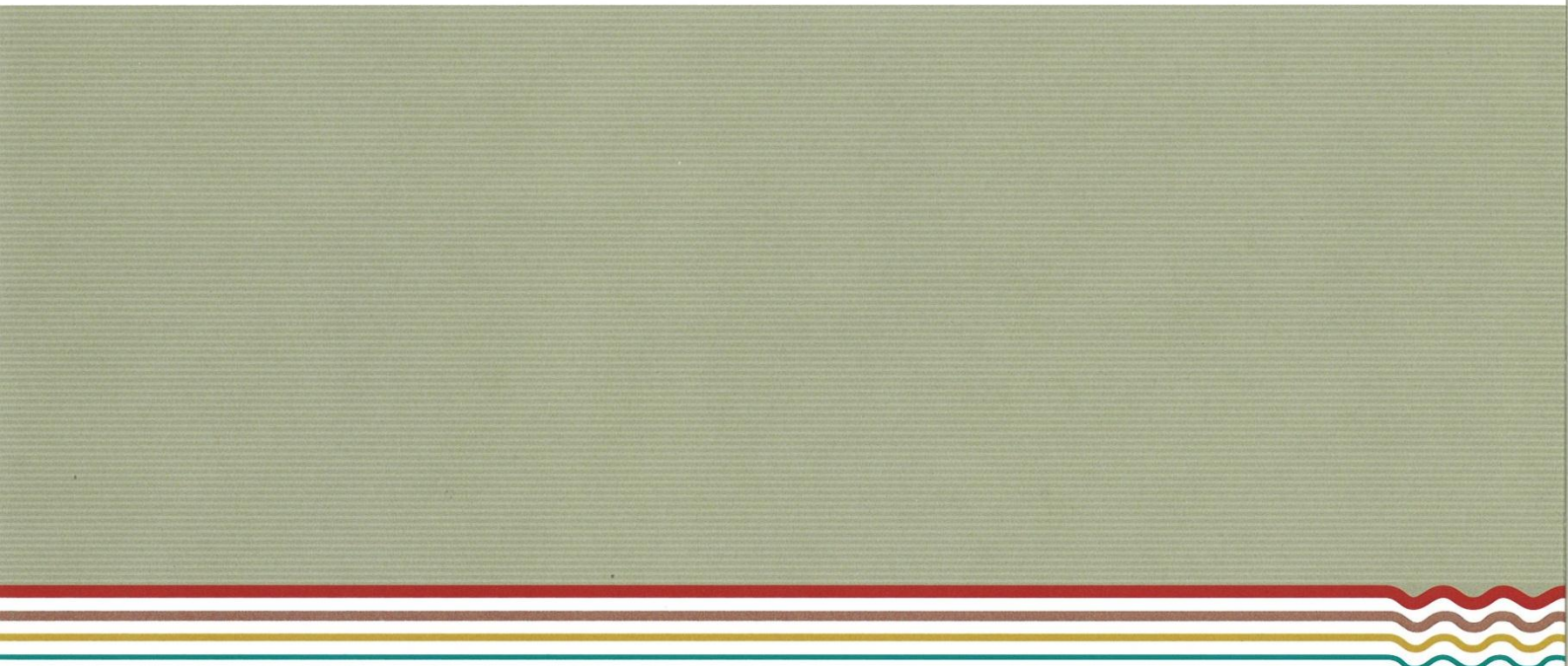
Voor dit onderzoek zijn in het afgelopen jaar gesprekken gevoerd met mensen die ervaring hebben met functiecombinaties en gebiedsontwikkeling, met ambtenaren en bestuurders, met natuurbeheerders en met klanten van het Groenfonds. Al deze personen willen wij bedanken voor hun inzet en medewerking.

De teksten in dit rapport mogen, met uitdrukkelijke bronvermelding, door derden worden gebruikt voor niet-commerciële doeleinden.

Nationaal Groenfonds

Postbus 15
3870 DA Hoevelaken
Westerdorpsstraat 68
3871 AZ Hoevelaken
Telefoon 033 253 9255
info@nationaalgroenfonds.nl
www.nationaalgroenfonds.nl

Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg tot stand is samengesteld kan het Groenfonds geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

POSTBUS 15
3870 DA HOEVELAKEN
WESTERDORPSSTRAAT 68
3871 AZ HOEVELAKEN

TELEFOON 033 253 9255
INFO@NATIONAALGROENFONDS.NL
Meerwaarde voor natuur & landschap